

да престане Портата да отлага окончателното си становище и да уреди издаването на султанския ферман за отделяне на българската църква от Патриаршията и създаването на Екзархията.

Едновременно с това на потоците в освободителното движение дава и едновременно резултати. В течение само на няколко месеца - от септември 1869 до февруари 1870 г. - българите създават три свои общонационални институции: Българското книжовно дружество, което е признак, че новобългарската просвета и родната възрожденска интелигенция вече се нуждаят и от своя наука и научна институция, БРЦК - партията на националната революция и тайна българска революционна власт с функции на привременно правителство и със зачатък на държавно-управленческа дейност, организационно-административна, съдебна и наказателна, включително до права да сключва споразумения и съюзи с други страни и народи. И най-голямото постижение и с най-значими и трайни последици - Българската екзархия с общонационални правомощия в почти всички български земи.

Във възгледите на идеолозите и ръководителите на освободителното движение и в практическата им дейност в повечето случаи се събират, преплитат, допълват и взаимно си влияят трите основни негови форми, често съпътствувани и от легални външнополитически прояви.

Неофит Бозвели, изцяло отгаден на народната просвета и църковната борба, които смята за еднакво необходими и им отделя еднакви грижи и усилия, мисли и действа фактически в най-радикален революционен дух. Бунтът му срещу Цариградската патриаршия и приносите му за развитието на новобългарското училище не изчерпват неговата всеотдайна служба на Мати Болгария. В диалозите, стихотворенията и други творби на пламенния котленец пулсира съвсем ясно и определено политическо мислене за съдбата на народа, нетърпимост и директно отрицание на турското владичество като първопричина на бедствията на България. Кога във вид на въпроси и подказани отговори, кога в преки констатации Бозвели не щади турското правителство, включително и за зависимостта на българската църква от Патриаршията. Негови са думите в "Песен за падение Българское царство", която оплаква съдбовния катаклизъм на унищожението на средновековната българска държава: "Кое ли царство тъй забравено /и от агаряни толкова подавлено?/" като "Българско, подавлено от насилвани турско?!"³². Политическият патос пронизва мислите и делата на Н. Бозвели, в живите контакти със сънародниците си той целенасочено и неизменно се стреми да им помогне да осъзнаят положението си и се проникнат от родолюбива готовност да работят за изменението му. Образът на майката родина и нейните страдания за пръв път се извисява като обобщение на патриотичния идеал за народа, към който всеки българин има свещен дълг да я избави.

Неофит Бозвели слага началото и на външнополитическата дейност в църковната борба и чрез полската емиграция фактически я въвежда в международната политика на европейските държави³³, със съзнанието, че отстоява интересите на отечеството си, в името на които търси съдействие и влиза в отношения с външния свят. По същия начин през 30-те години, когато издава учебници в Сръбското княжество "с одобрением и иждивением" на сръбския княз Милош Обренович, Бозвели осигурява подкрепата на една чужда държава за така необходимите за раждащото се ново българско училище³⁴.

Още по-типично е съчетаването на трите насоки на освободителното движение, включително и външнополитическата дейност, при идеолозите на революционното течение Г. С. Раковски и Л. Каравелов.

Г. С. Раковски, който още на 20 години избира пътя на революцията, за да го след-